

ТЕМАТИЧНИЙ ВИПУСК

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Додаток 1 до Вип. 27, том V (38), 2012 р.

Тематичні рубрики випуску:

Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі

Управління якістю освіти: стандартизація та інноваційність

Моніторинг якості освіти: засоби, технології та перспективи

Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі

Послідовність загальної середньої та вищої освіти як європейський стандарт

Новітні засоби навчання: проблеми впровадження та стандартизації

Психолого-педагогічні та організаційні умови запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні

УДК 378.1
378.4

Рекомендовано Вченою радою
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.
Протокол № 3 від 29 жовтня 2012 р.

Видання здійснено за сприяння Міжнародної Експертної Агенції
"Консалтинг і Тренінг" та Східно-Європейського Інституту Психології

Редакційна колегія випуску:

Кремень В.Г., Савченко О.Я., Маноха І.П.,
Квит С.М., Новіков Б.В., Ляшенко О.І., Коцур В.П., Мореняць В.П., Ожоган В.М.,
Рик С.М., Онкович Г.В., Федорова І.І.

Відповідальний редактор випуску:

Маноха І.П.

**Гуманітарний вісник – Додаток 1 до Вип. 27, Том V (38) : Тематичний випуск "Вища освіта України
у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – К.: Гнозис, 2012. – 562 с.**

У тематичному випуску вміщені наукові статті фахівців з питань вищої освіти, присвячені актуальній проблемі входження України до європейського освітнього простору. Перспективи євроінтеграційних процесів у сфері вищої освіти, вимоги Болонського процесу та питання готовності України відповідати цим вимогам, моніторинг якості освіти, стандарти європейського освітнього простору та завдання, що стоять перед вищою освітою України сьогодні - ось далеко не повний спектр проблем та питань, до висвітлення та спроби розв'язання яких звертаються автори випуску. У центрі уваги також питання управління якістю освіти, перспективи запровадження механізмів сучасного освітнього менеджменту, а також - умови й напрями оптимізації та розвитку вищої освіти України в сучасних умовах. Для фахівців-освітян, науковців, дослідників психолого-педагогічних та управлінських проблем розвитку освітньої справи в Україні та за її межами.

ISBN 978-966-8840-94-7(5)

- © Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди, 2012 р.
- © Національний університет "Києво-Могилянська академія", 2012 р.
- © НТУУ "Київський політехнічний інститут", 2012 р.
- © Східно-Європейський Інститут Психології, 2012 р.
- © Видавництво "Гнозис", 2012 р.

ЗМІСТ

АЗАТЬЯН В.И. , Педагогические основы развития профессионального самосовершенствования будущих авиадиспетчеров в процессе профессиональной подготовки	6
АНДРЮЩЕНКО Б.М., АСОЯН Л.В. , Психолінгвістичні аспекти формування комунікативної компетентції в інофонній аудиторії	13
БАРДУС І.О. , Психолого-педагогічні умови професійно орієнтованого навчання фізики майбутніх інженерів-педагогів комп'ютерного профілю	19
БОГІНСЬКА Ю.В. , Етапи та результати впровадження моделі соціально-педагогічної підтримки студентів з обмеженими можливостями у Кримському гуманітарному університеті	27
БОЛЮБАШ Н.М. , Визначення сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців під час навчання у вищих навчальних закладах	35
БОНДАРЕНКО З.П. , Формування життєвої компетентності вихованців закладів інтернатного типу засобами тренінгових занять	46
БОРИСЮК А.С. , Соціально-психологічний контекст та організаційно-методичні умови становлення професійної ідентичності студентів – медичних психологів	54
БРОДОВА О.В. , Психолого-педагогічні принципи формування комунікативних умінь майбутніх пілотів	62
ВОЗНЮК О.М. , Професійна культура майбутніх інженерів залізничного транспорту в контексті вимог Болонського процесу	69
ВОЛЬФОВСЬКА Т.О. , Історична пам'ять як ресурс конструювання молоддю сучасної картини світу	75
ВОРОВКА М.І., КУЧИНА Л.І. , Формування готовності майбутніх учителів до інноваційної діяльності	81
ГАЙДАЙ Н.В. , Шляхи удосконалення навчального процесу студентів з англomовною формою навчання з фаху «Акушерство і гінекологія» в умовах запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні	87
ГЕРАСИМЕНКО Л.С. , Формування азіатського складника професіограми викладача іноземної мови в льотному навчальному закладі	92
ГОНЧАРОВА О.А., КІРСАНОВА С.С. , Особливості здійснення інноваційної діяльності майбутнім вчителем іноземної мови	99
ГОРБЕНКО О.Б. , Педагогічні умови формування інструментально-виконавської компетентності майбутнього вчителя музики	105
ГОРДІЄНКО С.Г. , Соціалізація та моральне становлення особистості студента як базисна педагогічна проблема	112

ГРИШКОВА Р.О. , Іншомовна підготовка студентів у контексті культурно-інформаційної теорії освіти	121
ДАНИЛІВСЬКА А.Ю. , Процес професійного становлення особистості та психоемоційні стани як його детермінанта (на прикладі юристів)	128
ДЕНИСЮК Л.М. , Теоретична модель формування системи професійних цінностей особистості	134
ДЕРЯБІНА О.А. , Феноменологія функціональних станів студентів і стратегії їх саморегуляції в процесі професійної підготовки	140
ДІДИК Н.М. , Психологічні складові як умова підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери	147
ДУДАРЧУК Г.І. , Проектне навчання як засіб оптимальної підготовки фахівців лісової галузі	153
ДУПАК В.Г. , Поняття віртуальної реальності: аналіз філософських концепцій	159
ІЗБАШ С.С. , Визначення поняття «Педагогічний дизайн» у сучасній психолого-педагогічній науці	168
КАМІНСЬКА І.П. , Психологічні особливості формування етичної культури майбутніх медиків	174
КАРПЮК В.А. , Мотиваційно-комплікативний конструкт структури інтеграції навчально-пізнавальної та самоосвітньої діяльності студентів	183
КЛУШИНА О.В., МАСЛАК А.А. , Статистический анализ патентной структуры креативной самодостаточности выпускника	190
КОВАЛЬЧУК О.А. , Моделювання системи професійної підготовки майбутнього вчителя математики у позааудиторній навчально-виховній діяльності	196
КОЗЛОВСКАЯ А.Б. , Свойства и функции информации в кратком газетном сообщении.	204
КОКАРЄВА А.М. , Проблема професійної підготовки майбутніх інженерів у педагогічній теорії	209
КОКОР М.М. , Теоретичні аспекти підготовки фахівців іноземних мов за професійним спрямуванням у контексті Болонського процесу	215
КОРНІЄНКО О.В. , Психосоматичне здоров'я студентів-дівчат та юнаків Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Психодіагностика, безпека, очно-дистанційна концепція)	224
КОСТЕНКО В.Г., СОЛОГОР І.М., ЗНАМЕНСЬКА І.В. , Дискурсивна компетенція лікаря в усному іншомовному професійному спілкуванні	232
КРАВЧУК С.Л. , До проблеми виміру агресії особистості	240
ЛАВРИШ Ю.Е. , Педагогічні умови формування науково-дослідницької компетентності студентів вищих навчальних закладів	248
ЛУК'ЯНЕНКО В.В. , Роль самоефективності у становленні особистості юнацького віку	254

САВЧЕНКО В.М., НІКОЛЕНКО Є.Я., СОКРУТО О.В., ВОВК К.В., ВЛАСЕНКО О.О., ПУШКАРЬОВА О.І., Оптимізація розвитку навчання майбутніх лікарів на засадах сімейної медицини	415
СКНАР О.М., Концептуальні засади дослідження політичних практик у складі політичної картини світу молоді	421
СКРЯБИНА Т.А., Трудности декодирования англицизмов в современном русском языке в процессе обучения рки	428
СТАРЄВА А.М., Нормативно-категоріальні та теоретико-методологічні основи підготовки вчителя суспільствознавчих дисциплін	434
СТРАТАН-АРТИШКОВА Т.Б., Гуманістичні цінності музично-педагогічної освіти	442
СУШЕНЦЕВА Л.Л., Позаурочна виховна робота в системі формування професійної мобільності учнів ПТНЗ	449
УСИК О.Ф., Підготовка майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності	457
ФЕДОСОВА І.В., Історія створення київського політехнічного інституту	465
ФЕДЧИШИН Н.О., Концепт досвіду гербартіанця Отто Вільманна	473
ХОРОШИЛОВА Н.В., Особливості навчання іноземних мов у системі освіти дорослих	481
ЧУГУЄВА І.Є., Формування я-концепції майбутніх спеціалістів з комп'ютерних технологій у процесі навчання	489
ШАМЛЯН К., Дослідження суб'єктивних уявлень студентів про волю та вольові зусилля	498
ШАНДРУК С.К., Теоретико-методологічні основи розвитку професійної креативності студентів	508
ШАФРАНСЬКИЙ В.В., Формування здорового способу життя студентів ВНЗ засобами спортивно-оздоровчого туризму	516
ШИГОНСЬКА Н.В., Методологічні засади з'ясування сутності та особливостей професійної взаємодії медичних працівників	522
ШПАК М.М., Емоційна компетентність як чинник ефективності професійної діяльності майбутніх вчителів	528
ШТЕПА О.С., Психологічні ресурси як унікальні якості майбутніх психологів	536
ЯНИШИН О.К., Педагогічні умови формування комунікативних умінь майбутніх документознавців засобами медіаосвітніх технологій у ВНЗ	543
ЯРАЯ Т.А., Обґрунтування методів дослідження психологічних чинників готовності майбутніх практичних психологів до роботи зі студентами з обмеженими можливостями	549

КОВАЛЬЧУК О.А.,
аспірантка кафедри педагогіки,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир

МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ У ПОЗААУДИТОРНІЙ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається модель підготовки майбутнього вчителя математики до професійної самореалізації у позааудиторній навчально-виховній діяльності. Виділено та охарактеризовано структурні та функціональні складові моделі, принципи професійного становлення майбутнього педагога.

Ключові слова: модель, моделювання, професійна підготовка, принципи професійного становлення, позааудиторна навчально-виховна діяльність.

В статье рассматривается модель подготовки будущего учителя математики к профессиональной самореализации во внеаудиторной учебно-воспитательной деятельности. Выделены и характеризованы структурные и функциональные составные модели, принципы профессионального становления будущего педагога.

Ключевые слова: модель, моделирование, профессиональная подготовка, принципы профессионального становления, внеаудиторная учебно-воспитательная деятельность.

The model of preparation of future teacher of mathematics is examined to professional self-realization in extracurricular educational-educator activity in the article. Structural and functional component models, principles of the professional becoming of future teacher are distinguished and described.

Key words: model, design, professional preparation, principles of the professional becoming, extracurricular educational-educator activity.

Ключові слова: модель, моделювання, професійна підготовка, принципи професійного становлення, позааудиторна навчально-виховна діяльність.

Реалізація завдань Болонської декларації стала передумовою для підвищення конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти у світовому масштабі та створення можливості самореалізації кожної особистості у професійній сфері. Аналіз якості підготовки спеціалістів свідчить про те, що вони не завжди здатні використати та перенести в практичну діяльність набуті знання, уміння та навички. Удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя передбачає забезпечення її повноти (підготовка до виконання усіх професійних функцій), цілісності (готовність до здійснення не лише окремих дій, але й цілісної діяльності від початкового етапу до аналізу її результатів). Одним із підходів до вирішення означеної проблеми є ідея моделювання професійної підготовки майбутнього фахівця у позааудиторній навчально-виховній діяльності.

Проблему професійної підготовки вчителя математики у різних аспектах досліджували І. А. Акулєнко, В. Г. Бєвз, Г. П. Бєвз, В. С. Єжова, Т. В. Крилова, Г. О. Михалін, В. Г. Моторіна, С. П. Семенець, О. І. Скафа, З. І. Слєпкань, Н. А. Тарасєнкова, Н. М. Шунда та ін.

Наукові дослідження А. М. Алексюка, М. С. Байнової, К. М. Байші, Л. О. Бобко, С. С. Вітвицької, О. Г. Залюбовської, Т. І. Ковальчука, Л. В. Кондрашової, Т. Д. Мишковської, Л. В. Онучак, В. І. Полової, І. Ф. Сулим-Карлір, Л. Ю. Султанової, О. Н. Чижа розкривають можливості використання позааудиторної роботи у професійному становленні майбутнього вчителя.

Метою цієї статті, як складової нашого дослідження, є теоретичне обґрунтування та розробка моделі підготовки майбутнього учителя математики до професійної самореалізації у позааудиторній діяльності; характеристики принципів професійного становлення майбутнього вчителя математики; опис структурних і функціональних компонентів моделі.

Класичним є тлумачення поняття „модель” як уявно чи матеріально реалізованої системи, яка адекватно відображає чи відтворює предмет дослідження, здатна замінити його такою мірою, що її вивчення дозволяє нам одержати нову інформацію про цей предмет [1, с. 51; 2, с. 19].

В.В.Ягупов зазначає, що „модель – це знакова система, за допомогою якої можна відтворити дидактичний процес як предмет дослідження, показати в цілісності його структуру, функціонування і зберегти цю цілісність на всіх етапах дослідження” [3, с. 31].

Питанням моделювання педагогічних процесів, дослідженню можливостей моделювання як методу аналізу й синтезу педагогічних систем присвячені наукові праці С. І. Архангельського, Ю. К. Бабанського, В. П. Безпалька, В. В. Докучаєвої, О. В. Клименюк, О. О. Калити, Є. Л. Березної, Н. В. Кузьміної.

В. О. Штоффа, В. В. Ягупова та ін., у яких підкреслюється важливість виходу з традиційного підходу до побудови педагогічних моделей.

Моделювання можна розглядати як один із етапів проектування та реалізації його функцій, розглядати моделювання як: дослідницьку мету, визначенні стратегії інноваційних перетворень; засіб оперування з об'єктом стосовно яких знання не представлені в повному обсязі.

Н. В. Гарашкіна вважає, що логіка проектування системи професійної підготовки майбутнього фахівця включає такі етапи: вивчення змісту професійної діяльності та професійної компетентності вчителя; формулювання мети; конкретизація завдань, які необхідно вирішити для реалізації формування професійної готовності; визначення умов та засобів досягнення мети; узагальнення результатів реалізації в публікаціях, працях, методичних рекомендаціях та ін. [4].

За визначенням Н. В. Кузьміної, „дидактичне моделювання – це система дій, яка забезпечує адекватне засвоєння (розуміння) модельованих властивостей, зв'язків і відношень пізнавального перетворюваного об'єкта (природного чи соціокультурного)” [5, с. 67].

При розробці моделі підготовки майбутнього вчителя математики професійної самореалізації у позааудиторній навчально-виховній діяльності як сукупності певних компонентів ми, насамперед, керувалися такими нормативними документами: кваліфікаційними вимогами до вчителя математики, обумовленими соціальним замовленням; галузевим стандартом освіти за напрямом „Педагогічна освіта”; навчальними планами за спеціальністю „6.010100 – Педагогіка і методика середньої освіти: математика” цільовою комплексною програмою „Вчитель”, „Концепцією виховання дітей та молоді в національній системі освіти”, „Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності”, „Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті”, Законом України „Про позашкільну освіту”, Законом України „Про професійний розвиток працівників”.

На рис. 1 нами схематично подана модель підготовки майбутнього вчителя математики до професійної самореалізації у позааудиторній навчально-виховній діяльності (елементи, етапи процесу підготовки, їх взаємозв'язок та особливості проектування змісту позааудиторної роботи), здійснена на основі принципів системності та цілісності.

Відповідно до мети професійної підготовки вчителя математики у позааудиторній навчально-виховній діяльності професійне становлення майбутнього фахівця має базуватися на певних принципах.

Принцип взаємозв'язку навчання, виховання, розвитку. Цей принцип

Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору

Рис. 1. Модель підготовки майбутнього вчителя математики до професійної самореалізації у позааудиторній навчально-виховній діяльності

реалізує ідею цілісності навчально-виховного процесу в аудиторний та позааудиторний час, встановлює суттєві взаємозв'язки в розвитку та формуванні особистості, реалізація яких допомагає досягати високих результатів у навчанні, вихованні та професійній діяльності.

Принцип професійно-педагогічної спрямованості, який характеризується свідомим вибором професійної діяльності відповідно до власних мотивів та потреб.

Принцип неперервності професійного розвитку відображає актуальне завдання сучасної професійної підготовки та взаємозв'язок з принципом „неперервна освіта протягом життя”.

Принцип самоорганізації, який полягає у здатності організувати власну діяльність та розробляти програму особистісного і професійного розвитку.

Принцип особистісного, професійного зростання реалізується на основі сформованої системи професійно-ціннісних орієнтацій та гуманістичної спрямованості професії вчителя.

Принцип рефлексивної позиції передбачає свідоме відношення людини до своїх знань, умінь, навичок, поведінки та вчинків на основі самооцінки та самоаналізу здійснювати саморегуляцію своєї поведінки та діяльності.

Застосування факторно-аналітичного підходу у дослідженні педагогічних умов професійного становлення майбутнього вчителя математики у позааудиторній навчально-виховній діяльності дозволило визначити такі їх групи: організаційно-педагогічні, психолого-педагогічні методичні, індивідуально-творчі, особистісно-ціннісні, рефлексивні.

Наступним етапом проектування моделі професійної підготовки майбутнього вчителя математики у позааудиторній діяльності є визначення структурних компонентів, до яких ми відносимо: цілемотиваційний, інформаційно-стимулюючий, діяльнісний, емоційно-ціннісний, оцінно-рефлексивний.

Цілемотиваційний компонент характеризується необхідністю формування у майбутніх учителів математики потреби у позааудиторній навчально-виховній діяльності й мотивів професійного становлення. Він визначає наявність у студента потреби у саморозвитку, тобто спонукає його до самозмін в особистісному зростанні, внаслідок чого майбутній учитель математики стає суб'єктом життєдіяльності.

Інформаційно-стимулюючий компонент включає в себе сукупність фахових, психолого-педагогічних, методичних, дидактичних та технологічних знань, а також знання методики проведення позааудиторної навчально-виховної діяльності, необхідних для здійснення професійної діяльності.

Діяльнісний компонент характеризується наявністю професійних умінь і навичок для успішної практичної діяльності та ціннісної орієнтації у навчаль-

но-виховному середовищі. Серед умінь, необхідних для здійснення професійної діяльності ми визначаємо: гностичні, комунікативні, конструктивно-проектувальні, організаційні, аналітичні, творчі, дидактичні.

Емоційно-ціннісний компонент професійної підготовки у позааудиторній навчально-виховній діяльності передбачає цілеспрямоване формування в студентів системи значущих для особистості ціннісних орієнтацій та розвиток їх емоційно-вольової сфери, відображених у змісті позааудиторної діяльності та реалізованих на етапі професійного навчання студентів у вищому навчальному закладі.

Оцінно-рефлексивний компонент професійної підготовки студентів передбачає контроль, самоконтроль, оцінку, самооцінку здійсненої діяльності з метою фіксації її результатів та подальшою переоцінкою; знаходження та розуміння власних помилок та здатність їх усувати; здатність використовувати результати, отримані у ході позааудиторної роботи у професійній сфері з метою подальшого самовдосконалення та самореалізації.

У межах системного підходу важливою умовою функціонування побудованої моделі є визначення функцій між її структурними елементами. Тому необхідними складовими моделі професійної підготовки майбутнього вчителя математики у позааудиторній навчально-виховній діяльності є функціональні компоненти, які розкривають зміст та значення професійного становлення фахівця і визначаються об'єктивною потребою, закріплюються та реалізуються на основі норм і стандартів.

На основі аналізу наукових досліджень В. С. Безрукової [6], В. І. Генечинського [7], О. Е. Коваленко [8], Н. В. Кузьміної [5] та інших нами було визначено функціональні компоненти моделі професійної підготовки майбутнього вчителя математики у позааудиторній діяльності.

Організаційно-координуючий компонент спрямовує діяльність студентів на усвідомлене вивчення навчальних предметів, методики викладання фахових дисциплін, а також необхідність вивчення спеціальних, факультативних, дистанційних курсів.

Пізнавально-орієнтаційний компонент визначається спрямованістю студентів на оволодіння фундаментальними знаннями основ наукової теорії, знаннями форм, методів, засобів позааудиторної діяльності й на цій основі формування дидактичних умінь і навичок, наукового світогляду; оволодінням змістово-процесуальними та організаційно-методичними основами діяльності педагога в школі.

Розвивально-актуалізуючий компонент передбачає розвиток теоретичного мислення в процесі розв'язування навчально-професійних, науково-дослідницьких завдань шляхом актуалізації змістово-теоретичних дій під час позааудиторної роботи.

Мобілізаційно-стимулюючий компонент характеризується здатністю майбутнього педагога стимулювати пізнавальний інтерес учнів до вивчення математики шляхом мобілізації своїх внутрішніх ресурсів з метою підвищення ефективності навчальної, виховної діяльності.

Комунікативно-виховний компонент сприяє розвитку професійної культури, поведінки, професійно значущих якостей, ціннісно-нормативної системи майбутнього вчителя математики, мотивів позааудиторної та майбутньої професійної діяльності, передбачає дотримання норм професійної етики та педагогічного такту, вміння встановлювати доброзичливі стосунки в колективі, створювати позитивну атмосферу.

Проективно-конструктивний компонент характеризується здатністю майбутнього вчителя проектувати власну позааудиторну діяльність, визначати порядок дій, тривалість їх виконання та прогнозувати попередні результати, будувати „траєкторію власного саморозвитку”.

Дослідно-прогностичний компонент реалізується з метою пошуку, отримання, аналізу та узагальнення наукової інформації, використання наукових підходів до вивчення навчальної теорії як з циклу природничо-математичних дисциплін, суспільно-гуманітарних, так і методики організації позааудиторної роботи.

Контрольно-оцінний компонент передбачає контроль, самоконтроль, рефлексивну оцінку, самооцінку здійсненої діяльності в аудиторній та позааудиторній час; прагнення і вміння вивчати значущість своїх ідей, результатів професійної діяльності, її ефективності та доцільності; здатність визначати систему подальших дій.

Експериментальна технологія підготовки майбутнього вчителя математики до професійного становлення у позааудиторній навчально-виховній діяльності передбачає реалізацію моделі підготовки майбутнього педагога до професійної самореалізації та сукупності визначених педагогічних умов. Ця технологія побудована на основній аксіомі проектування педагогічної технології та включає такі етапи: організаційно-підготовчий, цільовий, змістовий, процесуально-діяльнісний та контрольньо-узагальнюючий.

Для визначення позитивної динаміки у формуванні готовності до професійної самореалізації майбутніх учителів математики, ефективності функціонування розробленої моделі, нами виділені критерії (спонукально-ціннісний, когнітивний, праксеологічний, творчо-продуктивний, психотехнічний) та рівні готовності (фрагментарно-емпіричний, репродуктивний, системно-діяльнісний, творчий).

Отже, професійна підготовка майбутнього вчителя математики у позааудиторній навчально-виховній діяльності розглядається як компонентно-структурна динамічна система, яка може змінюватися під впливом інтегра-

тивних перетворень у суспільстві та внаслідок створення відповідних педагогічних умов.

Список використаних джерел:

1. Антонова О. Є. Базові знання з педагогіки: становлення, розвиток, технологія формування: [монографія] / О. Є. Антонова. – Житомир : ЖДПУ, 2003. – 208 с.
2. Штофф В. А. Моделирование и философия / Виктор Александрович Штофф. – М.–Л. : Наука, 1966. – 301 с.
3. Ягупов В. В. Моделювання навчального процесу як педагогічна проблема / В. В. Ягупов // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: науково-методичний журнал. – К.: МДГУ, 2003. – Випуск 1. – С. 28-37.
4. Гарашкина Н. В. Проектирование социального образования в вузе: концепция, модель, технология реализации: [монография] / Н. В. Гарашкина – Тамбов: М-во образования и науки Рос. Федерации, Тамб. гос. ун-т им. Г. Р. Державина, 2004. – 230 с.
5. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования / Н. В. Кузьмина. – Л. : Издательство Ленинградского университета, 1980. – 123 с.
6. Безрукова В. С. Педагогика. Проективная педагогика: [учебное пособие для инженерно-педагогических институтов и индустриально-педагогических техникумов] / В. С. Безрукова – Екатеринбург: Деловая книга, 1996. – 344 с.
7. Генецинский В. И. Основы теоретической педагогики: [учеб. пособие] / В. И. Генецинский – СПб: Изд-во Ленингр. ун-та, 1992. – 144 с.
8. Коваленко Е. Э. Дидактические основы профессионально-методической подготовки преподавателей специальных дисциплин: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Е. Э. Коваленко– Х., 1999. – 407с.